

Pojęcia kluczowe: zażalenie, skarga na orzeczenie referendarza sądowego, wniosek o uzasadnienie, skład sądu

Marcin Dziurda

Zażalenie, czyli tam i z powrotem

ABSTRAKT

Po zmianach dokonanych w latach 2019–2023 zażalenie z jednego z najprostszych środków zaskarżenia stało się jednym z najbardziej skomplikowanych. Wątpliwości budzi już sam katalog postanowień zaskarżalnych zażaleniem. Niejasne są przepisy dotyczące wpływu wniosku o uzasadnienie na zaskarżalność postanowienia. Spośród przepisów zmienionych w 2023 r. szczególne trudności powodują uregulowania dotyczące składu sądu w postępowaniu zażaleniowym. Wszystko przemawia za tym, by co do zasady przywrócić regulacje dotyczące zażalenia, które obowiązywały przed 7 listopada 2019 r.

I.

W wyniku dokonanych w ostatnich latach zmian legislacyjnych zażalenie z prostego środka zaskarżenia przekształciło się w jeden z najbardziej skomplikowanych. Trudności spowodowane nieprzemyślanymi zmianami przepisów próbowano łagodzić kolejnymi nowelizacjami, co jeszcze spotęgowało chaos prawny¹. W niniejszym artykule przedstawione zostaną największe trudności w stosowaniu zmienionych przepisów o zażaleniach.

II.

Pierwsze zmiany były niewielkie i w zasadzie powszechnie akceptowane, chociaż wprowadziły istotne wyjątki od zasady, że zażalenie ma

¹ Wnikliwie na ten temat P. Grzegorzczuk, *Zażalenie w postępowaniu cywilnym w świetle ustawy nowelizującej z 9.03.2023 r.*, „Polski Proces Cywilny” 2023/3, s. 377.

charakter dewolutywny (przysługuje do sądu wyższej instancji). Na skutek orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego² wprowadzono art. 394² k.p.c., przewidujący dosyć szeroki katalog postanowień sądu drugiej instancji, na które przysługuje zażalenie poziome (do innego składu sądu drugiej instancji)³. Wyroki te wydane były w okresie, w którym Trybunał Konstytucyjny szeroko interpretował przewidujący co najmniej dwuinstancyjność postępowania art. 176 ust. 1 Konstytucji RP⁴.

W rezultacie w art. 394² k.p.c. w brzmieniu nadanym 3.05.2012 r. przewidziano, że na postanowienia sądu drugiej instancji, których przedmiotem są oddalenie wniosku o wyłączenie sędziego, zwrot kosztów procesu, skazanie świadka, biegłego, strony, jej pełnomocnika oraz osoby trzeciej na grzywnę, zarządzenie przymusowego sprowadzenia i aresztowania świadka, odmowa zwolnienia świadka i biegłego od grzywny i świadka od przymusowego sprowadzenia, przysługuje zażalenie do innego składu tego sądu, z wyjątkiem postanowień wydanych w wyniku rozpoznania zażalenia na postanowienie sądu pierwszej instancji⁵.

To, że odstąpiono od dewolutywności zażaleń określonych w art. 394² k.p.c. i przewidziano, że są one rozpoznawane przez inny skład sądu, który je wydał (mają charakter poziomy), wynikało z przyczyn pragmatycznych, a jednocześnie systemowych. Chodziło o to, żeby nie obciążać Sądu Najwyższego rozpoznawaniem zażaleń na wydawane przez sądy apelacyjne postanowienia o charakterze niemerytorycznym. Nie mieści się to w podstawowej funkcji Sądu Najwyższego, jaką powinno być zapewnienie zgodności z prawem i jednolitości orzecznictwa sądów powszechnych.

III.

Dopiero nowelizacja k.p.c. z 4.07.2019 r.⁶ poważnie naruszyła prostą, logiczną i łatwą do stosowania w praktyce konstrukcję zażalenia. Do najważniejszych zmian należało: wprowadzenie zażalenia poziomego na niektóre postanowienia sądu pierwszej instancji, uzależnienie dopuszczalności zażalenia od wniosku o uzasadnienie, odebranie sądowi *a quo* kompetencji do badania wymagań formalnych zażalenia,

2 Por. zwłaszcza wyroki TK z dnia 9.02.2010 r. (SK 10/09), OTK-A 2010/2, poz. 10 oraz z dnia 2.06. 2010 r. (SK 38/09), OTK-A 2010, poz. 46.

3 A jednocześnie uchylono art. 394¹ § 1 pkt 1 k.p.c., który wcześniej przewidywał zażalenie do Sądu Najwyższego na postanowienie sądu drugiej instancji co do kosztów procesu, które nie były przedmiotem rozstrzygnięcia sądu pierwszej instancji.

4 T. Wiśniewski (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2, *Artykuły 367–505(39)*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021, teza 1 do art. 394².

5 Z dniem 18.04.2014 r. dodano w art. 394² zażalenie na postanowienie sądu drugiej instancji w przedmiocie zwrotu kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu.

6 Ustawa z 4.07.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1469 ze zm.).

a także drastyczne ograniczenie katalogu postanowień sądu drugiej instancji kończących postępowanie w sprawie, na które przysługuje zażalenie.

Słabe przygotowanie merytoryczne nowelizacji z 4.07.2019 r. w połączeniu z nadmierną liczbą wprowadzonych równocześnie zmian doprowadziło do tego, że przepisy k.p.c., nie tylko zresztą o zażaleniu, stały się niespójne, pełne luk i wątpliwości interpretacyjnych. Rezultatem były bezprecedensowo liczne zagadnienia prawne kierowane do Sądu Najwyższego na podstawie art. 390 § 1 k.p.c.⁷

Przynajmniej część z tych luk próbowano naprawić w nowelizacji k.p.c. z 9.03.2023 r.⁸ Niestety, ustawodawca tylko z części nieudanych zmian dokonanych w 2019 r. wycofał się całkowicie. W wielu przypadkach próbował po raz kolejny poprawić te same przepisy, co doprowadziło do kolejnych luk prawnych i wątpliwości interpretacyjnych (zwłaszcza gdy idzie o podział między sąd *a quo* i sąd *ad quem* kompetencji w zakresie badania wymagań formalnych zażeń).

Kolejne zmiany wprowadziła nowelizacja k.p.c. z 7.07.2023 r.⁹ Dokonała dalszych zmian – niestety znów niekonsekwentnych – katalogu postanowień zaskarżalnych zażaleniem. Co gorsza, wprowadziła też napisane na kolanie, a przy tym aksjologicznie wątpliwe zmiany dotyczące składów sądów rozpoznających zażenia.

Ramy niniejszego artykułu nie pozwalają szczegółowo omówić wszystkich zmian legislacyjnych – a także tzw. zmian powrotnych – jakie dotknęły w ostatnich kilku latach zażalenie. Przedstawione zostaną najważniejsze z nich, które nadal wywołują trudności w praktyce.

IV.

Od 7.11.2019 r. zażalenie przestało być środkiem zaskarżenia z reguły dewolutywnym. Na skutek nowelizacji z 4.07.2019 r., zgodnie z dodanym art. 394^{1a} k.p.c., większość zażeń na postanowienia sądu pierwszej instancji przysługuje do innego składu tego samego sądu, czyli ma charakter poziomy.

Zamysł projektodawców szedł tak daleko, że zamierzali uczynić z zażenia poziomego podstawowy rodzaj tego środka zaskarżenia¹⁰. Stanowczo sprzeciwił się temu Sąd Najwyższy, który uznał, że także po zmianach wprowadzonych przez nowelizację z 4.07.2019 r. przewidziane ustawą przypadki zażenia, do rozpoznania którego właściwy jest inny skład sądu wydającego zaskarżone orzeczenie, należy kwalifikować

7 Szerzej M. Dziurda, *Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego z 4.7.2019 r. w orzecznictwie Sądu Najwyższego*, „Monitor Prawniczy” 2021/17, s. 879.

8 Ustawa z 9.03.2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 614).

9 Ustawa z 7.07.2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych, ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1860).

10 Por. druk Sejmu VIII kadencji nr 3137, s. 87, gdzie stwierdzono, że proponuje się przyjąć jako zasadę „zażalenie poziome”, z wyłączeniem wyczerpująco wyliczonych kategorii spraw.

jako odstępstwa od modelowej konstrukcji zażalenia dewolutywnego – wyrażonej w art. 394 w związku z art. 395–397 k.p.c.¹¹

W tym przypadku ustawodawca skapitulował i w ramach nowelizacji z 9.03.2023 r. dodał art. 394 § 4 k.p.c., z którego wynika, że jeżeli przepis szczególnie przewiduje, iż stronie przysługuje zażalenie na postanowienie sądu, ale nie określa, jaki sąd ma je rozpoznać, zażalenie rozpoznaje sąd drugiej instancji.

W ten sposób rozwiązano problem licznych tzw. osieroconych zażaleń¹². Wziął się on stąd, że w ramach nowelizacji z 4.07.2019 r. nie wprowadzono przepisów ogólnych dotyczących zażaleń poziomych na postanowienia sądu pierwszej instancji. W art. 394^{1a} § 1 k.p.c. jedynie kazuistycznie wymieniono postanowienia, na które przysługuje takie zażalenie, a w § 2 odesłano do odpowiedniego stosowania przepisów o zażaleniu dewolutywnym (art. 394 § 2 i 3 oraz art. 395–397 k.p.c.).

Ustawodawca zapomniał, że katalogi określone w art. 394 § 1 k.p.c. (przewidującym zażalenia dewolutywne) oraz art. 394^{1a} § 1 k.p.c. (wymieniającym zażalenia poziome) nie obejmują wszystkich zażaleń na postanowienia sądu pierwszej instancji. Nie było zatem jasne, jaki charakter ma zażalenie w tych przypadkach, w których przepis przewiduje zażalenie na postanowienie sądu pierwszej instancji, ale nie określa, czy ma ono charakter dewolutywny, czy poziomy. Dotyczy to zarówno zażaleń przewidzianych w postępowaniu nieprocesowym (np. art. 637 § 4 k.p.c.), w postępowaniach pomocniczych (np. art. 727 k.p.c.), jak i w ustawach odrębnych (np. art. 10 ust. 2 oraz art. 17 ust. 2 ustawy z 17.12.2009 r. o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym¹³).

Jedynie w nielicznych przypadkach wprost uregulowano, że określone zażalenia na postanowienia sądu pierwszej instancji (nieujęte w art. 394^{1a} § 1 k.p.c.) mają charakter poziomy. Por. np. art. 8 ust. 6 u.d.r.p.g. (na postanowienie w przedmiocie kaucji w postępowaniu grupowym przysługuje zażalenie do innego składu tego samego sądu) oraz art. 767⁴ § 1¹ k.p.c., w myśl którego w postępowaniu egzekucyjnym zażalenie rozpoznaje sąd, który wydał zaskarżone postanowienie.

Dobrze zatem, że nowelizacja z 9.03.2023 r. wprowadziła w art. 394 § 4 k.p.c. regulę, że jeżeli przepis szczególnie przewiduje, iż stronie przysługuje zażalenie na postanowienie sądu, ale nie określa, jaki sąd ma je rozpoznać, zażalenie rozpoznaje sąd drugiej instancji. Potwierdza to trafność stanowiska Sądu Najwyższego, że podstawowy model zażalenia na postanowienie sądu pierwszej instancji nadal stanowi zażalenie dewolutywne.

11 Uchwała Sądu Najwyższego z 27.11.2020 r. (III CZP 12/20), OSNC 2021/4, poz. 25.

12 M. Dziurda, *Charakter zażalenia na postanowienie sądu I instancji po nowelizacji KPC*, „Monitor Prawniczy” 2021/11, s. 604.

13 Dz.U. z 2023 r. poz. 1212, dalej: u.d.r.p.g.

V.

Gdy chodzi o katalog zażaleń, w pewnym zakresie ustawodawca wycofał się z zażaleń poziomych na postanowienia sądu pierwszej instancji. Dotyczy to przede wszystkim postępowania zabezpieczającego. Nowelizacja z 4.07.2019 r. nadała zażaleniom w postępowaniu zabezpieczającym charakter poziomy, jednak już nowelizacja z 9.03.2023 r. dokonała zmiany powrotnej. Z art. 741 § 2 zd. pierwsze k.p.c. wynika obecnie, że zażalenie na postanowienie sądu pierwszej instancji rozpoznaje sąd drugiej instancji. Dotyczy to wszelkich postanowień sądu pierwszej instancji w przedmiocie zabezpieczenia: o jego udzieleniu, odmowie udzielenia, zmianie oraz uchyleniu.

Zauważyć ponadto należy, że nowelizacja z 9.03.2023 r. dodała zażalenie na postanowienie o zabezpieczeniu wydane przez sąd drugiej instancji po raz pierwszy (nie w wyniku rozpoznania zażalenia na postanowienie sądu pierwszej instancji). Pozwala na to art. 734 *in fine* k.p.c., w myśl którego wniosek o udzielenie zabezpieczenia zgłoszony w toku postępowania rozpoznaje sąd tej instancji, w której toczy się postępowanie¹⁴. Przepis ten ma dosyć częste zastosowanie, ponieważ wnioski o zabezpieczenie często składane są dopiero w drugiej instancji – zwłaszcza w sytuacji, w której sąd pierwszej instancji uwzględnił roszczenie, a zatem można uznać je za uprawdopodobnione w rozumieniu art. 730¹ § 1 k.p.c.

W ramach nowelizacji z 9.03.2023 r. wprowadzono jednak swoistą konstrukcję jednostronnego zażalenia na postanowienie w przedmiocie zabezpieczenia wydanego (po raz pierwszy) przez sąd drugiej instancji. Z art. 741 § 1 zd. drugie k.p.c. wynika, że zażalenie takie przysługuje tylko na „postanowienie sądu drugiej instancji o udzieleniu zabezpieczenia”. Jeżeli zatem sąd drugiej instancji oddali (złożony dopiero na tym etapie postępowania) wniosek o udzielenie zabezpieczenia, postanowienie takie jest niezaskarżalne¹⁵.

VI.

Niestety, w dalszym ciągu nie wprowadzono ogólnych przepisów o zażaleniu poziomym na postanowienie sądu pierwszej instancji. Skutki tego niedopatrzenia ustawodawcy ujawniły się po raz kolejny po dokonaniu przez nowelizację z 7.07.2023 r. głębokich zmian w zakresie składu sądu drugiej instancji.

Zmiany te, nieprzemyślane i napisane na kolanie, wywołują poważne wątpliwości przede wszystkim co do apelacji. W dodanym art. 367¹ § 1 k.p.c. wprowadzono sztuczną granicę 1.000.000 zł wartości przedmiotu zaskarżenia, dopiero powyżej

14 Z wyjątkiem przypadku, gdy sądem tym jest Sąd Najwyższy. Wtedy o zabezpieczeniu orzeka sąd pierwszej instancji.

15 Podobnie niezaskarżalne jest (także wydane po raz pierwszy) postanowienie sądu drugiej instancji o uchyleniu albo zmianie zabezpieczenia.

której w sprawach majątkowych apelacja rozpoznawana jest w składzie trzech sędziów. Tymczasem w wielu sprawach (zwłaszcza rozpoznawanych w postępowaniu nieprocesowym, w którym zgodnie z art. 13 § 2 k.p.c. regulacja art. 367¹ k.p.c. ma odpowiednie zastosowanie) nie da się racjonalnie określić wartości przedmiotu zaskarżenia. Dotyczy to np. postępowań w przedmiocie stwierdzenia nabycia spadku, ale także zaskarżania niektórych uchwał organu stanowiącego spółki kapitałowej albo spółdzielni¹⁶. Do Sądu Najwyższego trafiły już pierwsze zagadnienia prawne dotyczące wykładni niejasnych regulacji art. 367¹ § 1 pkt 1 i 2 k.p.c.¹⁷

Gdy chodzi o zażalenia, w ramach nowelizacji z 7.07.2023 r. próbowano wprowadzić zasadę, że zażalenia poziome – zarówno na postanowienia sądu pierwszej, jak i drugiej instancji – rozpoznawane są w składzie trzech sędziów (art. 394^{1a} § 1² k.p.c., art. 394² § 13 k.p.c. oraz art. 767⁴ § 1¹ k.p.c.), natomiast zażalenia dewolutywne rozpoznawane są w składzie jednego sędziego (art. 397 § 1 k.p.c.). Ponieważ, stosownie do art. 394¹ § 3 k.p.c., uregulowanie art. 397 § 1 k.p.c. ma odpowiednie zastosowanie do zażalenia do Sądu Najwyższego, od 28.09.2023 r. także Sąd Najwyższy rozpoznaje zażalenia w składzie jednego sędziego¹⁸.

Może się wydawać nieracjonalne, że bardziej istotne zażalenia (dewolutywne, w tym do Sądu Najwyższego) rozpoznawane są w składzie jednego sędziego, zaś te o mniejszym znaczeniu (poziome) – w składzie trzech sędziów. Jest w tym jednak pewien zamysł. Zażalenie poziome, rozpoznawane przez inny skład tego sądu, który je wydał¹⁹, z istoty rzeczy zapewnia mniejsze gwarancje procesowe, dlatego utrzymano przynajmniej kolegialność składu.

Niestety, na gruncie nowych przepisów powstał problem osieroconych składów. Wynika z tego, że w dalszym ciągu nie wprowadzono ogólnych przepisów o zażaleniach poziomych. Co najmniej zaś w kilku przypadkach po zmianach dokonanych przez nowelizację z 7.07.2023 r. z przepisów nie wynika, w jakim składzie rozpoznawane są poszczególne zażalenia poziome. Dotyczy to:

- przewidzianego w art. 741 § 2 k.p.c. zażalenia poziomego na postanowienie sądu drugiej instancji o udzieleniu zabezpieczenia,
- uregulowanego w art. 1214 § 4 k.p.c. zażalenia poziomego na postanowienie sądu apelacyjnego w przedmiocie uznania albo stwierdzenia wykonalności wyroku sądu polubownego wydanego w Rzeczypospolitej Polskiej lub ugody przed nim zawartej,

16 Dlatego w sprawach zaskarżenia uchwał obowiązują opłaty stałe, a właściwy rzeczowo jest zawsze sąd okręgowy (art. 17 pkt 42 k.p.c.).

17 Zob. zagadnienia prawne w sprawach III CZP 55/23 oraz III CZP 59/23.

18 Jest to dopuszczalne zgodnie z art. 77 § 1 ustawy z 8.12.2017 r. o Sądzie Najwyższym (Dz.U. z 2023 r. poz. 1093 ze zm.).

19 Potocznie określa się to jako rozpoznawanie zażalenia przez kolegę z pokoju. Bez wątplenia niepożądany efekt zażeń poziomych – wobec braku kontroli sądu wyższej instancji – stanowi tworzenie się regionalizmów w orzecznictwie.

- wynikającego z art. 8 ust. 6 u.d.r.p.g. zażalenia poziomego na postanowienie w przedmiocie kaucji w postępowaniu grupowym.

Budzi poważne wątpliwości, w jakim składzie powinny być rozpoznawane te zażalenia. Nie ma przepisu, z którego wynikałby skład trzyosobowy. Uregulowania art. 394^{1a} § 1² k.p.c. oraz art. 394² § 1³ k.p.c. są (nadmiernie) kazuistyczne i przewidują skład trzyosobowy jedynie przy rozpoznawaniu zażeń przewidzianych, odpowiednio, w art. 394^{1a} § 1 k.p.c. oraz art. 394² § 1 i 1¹ k.p.c.

Tymczasem ogólna regulacja dotycząca składu sądu rozpoznającego zażalenie to art. 397 § 1 k.p.c., przewidujący skład jednoosobowy. Przepis ten powinien mieć zatem zastosowanie do wymienionych wyżej zażeń poziomych, skoro przewidujące je przepisy nie regulują składu. Z drugiej jednak strony są to zażalenie poziome, a – jak się wydaje – zamysłem ustawodawcy było, żeby rozpoznawać je w składzie kolegiальnym. Podstaw ku temu można jednak poszukiwać jedynie w stosowaniu *per analogiam*, odpowiednio, art. 394^{1a} § 1² k.p.c. (gdy chodzi o zażalenia poziome na postanowienia sądu pierwszej instancji) albo art. 394² § 1³ k.p.c. (w przypadku osieroconych zażeń poziomych na postanowienia sądu drugiej instancji). Za stosowaniem analogii opowiedziano się w uchwale SN z 30.4.2024 r., III CZP 60/23²⁰, w której przyjęto, że zażalenie na postanowienie sądu drugiej instancji o udzieleniu zabezpieczenia podlega rozpoznaniu przez inny skład tego sądu w składzie trzech sędziów (art. 394² § 1³ k.p.c. *per analogiam*).

VII.

Wraz z wprowadzeniem zażeń poziomych na niektóre postanowienia sądu pierwszej instancji (przy pozostawieniu zażeń dewolutywnych na inne takie postanowienia) w ramach nowelizacji z 4.07.2019 r. dodano art. 394^{1b} k.p.c., przewidujący, że jeżeli zaskarżono postanowienie, o którym mowa w art. 394 § 1 k.p.c. (zaskarżalne dewolutywnie) i zarazem w art. 394^{1a} § 1 k.p.c. (zaskarżalne poziomo), zażalenie rozpoznaje sąd drugiej instancji.

Początkowo budziło wątpliwości, jak szeroki jest zakres hipotezy art. 394^{1b} k.p.c. W części wypowiedzi przyjmowano, że może on obejmować także sytuacje, w których w jedynym dokumencie zatytułowanym „postanowienie” sąd pierwszej instancji zawarł dwa rozstrzygnięcia (postanowienia), z których jedno zaskarżalne jest dewolutywnie, a drugie poziomo.

Zwyciężyła jednak wąska wykładnia. W postanowieniu Sądu Najwyższego z 21.01.2022 r.²¹, wyjaśniono, że w art. 394^{1b} k.p.c. należy upatrywać reguły kolizyjnej na wypadek, gdy postanowienie zaskarżalne z racji swej treści zażaleniem poziomym

20 LEX nr 3710114.

21 III CZP 10/22, OSNC 2022/6, poz. 63.

kończy jednocześnie postępowanie w sprawie. Chodzi zatem o sytuację, w której na jedno postanowienie przysługują – na różnych podstawach prawnych – dwa zażalenia. W takiej sytuacji środek zaskarżenia rozpoznaje sąd drugiej instancji, który zgodnie z częścią wstępną art. 394 § 1 k.p.c. jest właściwy do rozpoznawania zażeń na postanowienia kończące postępowanie w sprawie, nawet gdyby przysługiwało na nie (ze względu na przedmiot) zażalenie poziome na podstawie art. 394^{1a} § 1 k.p.c.

Podejście to zostało potwierdzone w postanowieniu składu 7 sędziów Sądu Najwyższego z 14.09.2023 r.²², w którym zauważono, że zgodnie z art. 394^{1a} § 1 pkt 7 k.p.c. do rozpoznania zażeń na postanowienia sądu pierwszej instancji, których przedmiotem jest odmowa uzasadnienia orzeczenia, właściwy jest sąd pierwszej instancji w innym składzie. W sytuacji jednak, w której postanowienie takie jest zarazem postanowieniem kończącym postępowanie w sprawie, unormowanie z art. 394^{1a} § 1 pkt 7 k.p.c. pozostaje w kolizji z ogólną regułą przekazującą do właściwości sądu drugiej instancji rozpoznawanie zażeń na postanowienia sądu pierwszej instancji kończące postępowanie w sprawie (art. 394 § 1 *in principio* k.p.c.). Kolizję tę należy rozstrzygać na rzecz właściwości sądu drugiej instancji. Zażalenie na postanowienie o odmowie doręczenia orzeczenia z uzasadnieniem, które kończy postępowanie w sprawie, rozpoznaje zatem zgodnie z art. 394^{1b} k.p.c. sąd drugiej instancji na zasadach ogólnych.

VIII.

W ramach nowelizacji z 4.07.2019 r. wprowadzono do k.p.c. przepisy dotyczące nadużycia prawa procesowego²³. W myśl art. 41 k.p.c. z uprawnienia przewidzianego w przepisach postępowania stronom i uczestnikom postępowania nie wolno czynić użytku niezgodnego z celem, dla którego je ustanowiono (nadużycie prawa procesowego). Nie wprowadzono jednak ogólnej sankcji procesowej nadużycia prawa procesowego, a jedynie sankcję kosztową (art. 226² k.p.c.).

W kilku przypadkach przewidziano jednak punktowe sankcje procesowe za nadużywanie uprawnień procesowych. W szczególności z art. 394³ § 1 k.p.c. wynika, że niedopuszczalne jest zażalenie wniesione jedynie dla zwłoki w postępowaniu. Zgodnie z § 2 za takie uważa się drugie i dalsze zażalenie wniesione przez tę samą stronę na to samo postanowienie, a także zażalenie na postanowienie wydane w wyniku czynności wywołanych wniesieniem przez tę samą stronę wcześniejszego zażenia – chyba że okoliczności sprawy wykluczają tę ocenę. Uregulowanie to miało w szczególności zapobiegać tzw. łańcuszkom zażeń, czyli niekończącym się zażaleniom na postanowienia o odrzuceniu poprzednio wniesionego zażenia jako niedopuszczalnego.

22 III CZP 135/22, LEX nr 3605045.

23 Por. K. Weitz, *Nadużycie „prawa” procesowego cywilnego*, „Polski Proces Cywilny” 2020/1, s. 7.

Stosownie do art. 394³ § 3 k.p.c., zażalenie uznane za wniesione jedynie dla zwłoki w postępowaniu pozostawia się w aktach sprawy bez żadnych dalszych czynności, w szczególności nie przedstawia się go do rozpoznania sądowi właściwemu. To samo dotyczy pism związanych z jego wniesieniem. O pozostawieniu zażalenia i pism związanych z jego wniesieniem zawiadamia się stronę wnoszącą tylko raz – przy wniesieniu zażalenia (art. 394³ § 4 k.p.c.).

Regulację art. 394³ k.p.c. uznaje się za przydatną. Pozostawienie niedopuszczalnego zażalenia w aktach sprawy nie wymaga decyzji procesowej, którą można byłoby zaskarżyć, co z kolei przerywa łańcuszek zażaleń. Należy jednak zauważyć, że ze względu na brak odesłania w art. 394¹ § 3 k.p.c. regulacja art. 394³ k.p.c. nie ma – jak się wydaje – zastosowania do zażaleń do Sądu Najwyższego, co wydaje się niedopatrzeniem ustawodawcy.

IX.

W ramach omawianych nowelizacji k.p.c. następowały liczne modyfikacje katalogu postanowień, na które przysługuje zażalenie²⁴. Niektóre z nich prowadziły jedynie do zmiany charakteru zażalenia. Przykładowo, nowelizacja z 9.03.2023 r. zażalenie na postanowienie, którego przedmiotem jest sprostowanie lub wykładnia orzeczenia albo ich odmowa, z katalogu zażaleń poziomych²⁵ przenieśli do dewolutywnych (art. 394 § 1 pkt 5¹ k.p.c.). Zmianę tę można ocenić pozytywnie. Należy pamiętać, że w uchwale Sądu Najwyższego z 11.09.2020 r.²⁶, przyjęto, iż od zażalenia na postanowienie w przedmiocie sprostowania albo odmowy sprostowania orzeczenia pobiera się opłatę określoną w art. 19 ust. 3 pkt 2 w zw. z art. 13 u.k.s.c.²⁷ Uznano, że nie ma zastosowania art. 22 u.k.s.c. przewidujący opłatę stałą w wysokości 100 zł. Zgodnie zatem ze stanowiskiem Sądu Najwyższego opłata od zażalenia na postanowienie w przedmiocie sprostowania albo odmowy sprostowania orzeczenia wynosi jedną piątą opłaty od pozwu, czyli maksymalnie nawet 40 000 zł.

W pewnym zakresie uzupełniano też katalog zażaleń. Zazwyczaj stanowi to reakcję na niedostatki legislacyjne zidentyfikowane w orzecznictwie. W stanie prawnym przed 1.07.2023 r. nie przysługiwało zażalenie na postanowienie sądu pierwszej

24 Istotne wątpliwości wywołał niestarannie zredagowany art. 394² § 1¹ pkt 3 k.p.c., przewidujący zażalenie poziome na postanowienie sądu drugiej instancji w przedmiocie zwrotu kosztów procesu, „o ile nie wniesiono skargi kasacyjnej”. W uchwale Sądu Najwyższego z 30.09.2021 r. (III CZP 50/20) wyjaśniono, że wniesienie skargi kasacyjnej przez jedną ze stron (uczestnika postępowania) nie powoduje odrzucenia złożonego przez drugą stronę (innego uczestnika postępowania) zażalenia na postanowienie sądu drugiej instancji, którego przedmiotem jest zwrot kosztów postępowania apelacyjnego. Nie rozstrzygnęło to jednak wszystkich problemów interpretacyjnych wynikających z art. 394² § 1¹ pkt 3 k.p.c. – por. M. Dziurda, *Zażalenie na zwrot kosztów postępowania apelacyjnego w razie wniesienia skargi kasacyjnej przez stronę przeciwną*, „Monitor Prawniczy” 2022/7, s. 376.

25 Por. uchylony art. 394^{1a} § 1 pkt 8 k.p.c.

26 III CZP 86/19, OSNC 2021/2, poz. 9.

27 Ustawa z 28.07.2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. z 2023 r. poz. 1144 ze zm.).

instancji w przedmiocie wynagrodzenia kuratora, chociaż art. 394^{1a} § 1 pkt 9 k.p.c. przewidywał zażalenie na wynagrodzenie biegłego. Nie było to aksjologicznie spójne, dlatego w judykaturze dopuszczono zażalenie na postanowienie w przedmiocie wynagrodzenia kuratora procesowego w oparciu o art. 394^{1a} § 1 pkt 9 k.p.c. stosowany *per analogiam*. Dotyczyło to zarówno wynagrodzenia kuratora procesowego ustanowionego na podstawie art. 69 k.p.c. (uchwała Sądu Najwyższego z 5.11.2021 r.²⁸), jak i wynagrodzenia przewidzianego w art. 143–147 k.p.c. kuratora dla osoby nieznanej z miejsca pobytu (uchwała Sądu Najwyższego z 21.01.2022 r.²⁹)³⁰.

W ramach nowelizacji z 9.03.2023 r. dokonano stosownej zmiany art. 394^{1a} § 1 pkt 9 k.p.c., który obecnie wprost przewiduje zażalenie na postanowienie, którego przedmiotem jest m.in. „wynagrodzenie biegłego, mediatora, kuratora ustanowionego dla strony w danej sprawie i należności świadka”.

O braku konsekwencji ustawodawcy, a także o lekceważeniu elementarnej dbałości o spójność regulacji k.p.c. świadczy kolejna zmiana dokonana przez nowelizację z 9.03.2023 r., a mianowicie dodanie art. 394² § 1¹ pkt 4¹ k.p.c., przewidującego zażalenie na postanowienie sądu drugiej instancji, którego przedmiotem jest wynagrodzenie biegłego, mediatora i należności świadka (z wyjątkiem, rzecz jasna, postanowień wydanych w wyniku rozpoznania zażalenia na postanowienie sądu pierwszej instancji³¹). Znowu zapomniano o zażaleniu na postanowienie w przedmiocie wynagrodzenia kuratora procesowego, chociaż kurator na podstawie art. 69 § 1 k.p.c. może zostać ustanowiony także przez sąd drugiej instancji. W tej sytuacji Sąd Najwyższy stanie przed pytaniem, czy – w obliczu takiej nieudolności ustawodawcy – powinien znowu poszukiwać w analogii (tym razem do art. 394² § 1¹ pkt 4¹ k.p.c.) podstawy prawnej do zażalenia na postanowienie sądu drugiej instancji w przedmiocie wynagrodzenia kuratora.

X.

Wiele trudności wywołało dokonane przez nowelizację z 4.07.2019 r. uchylenie art. 394¹ § 2 k.p.c. Na podstawie tamtego przepisu, obowiązującego do 6.11.2019 r., przysługiwało zażalenie do Sądu Najwyższego na każde postanowienie sądu drugiej instancji kończące postępowanie w sprawie, ale jedynie w sprawach kasacyjnych.

28 III CZP 68/20, OSNC 2022/6, poz. 58.

29 III CZP 37/22, OSNC-ZD 2023/2, poz. 16.

30 Na skutek powołanych uchwał Sądu Najwyższego dodano także uregulowanie, które przewiduje, że wynagrodzenie kuratora procesowego podlega podwyższeniu o podatek od towarów i usług. Nie umiejscowiono go jednak w k.p.c., ale w art. 91a ust. 2 u.k.s.c.

31 Artykuł 394² § 1¹ k.p.c. z założenia przewiduje zażalenia jedynie na te postanowienia sądu drugiej instancji, które zostały przezeń wydane po raz pierwszy, a nie na skutek rozpoznania zażalenia.

Przepis ten pozwalał Sądowi Najwyższemu kontrolować, czy sądy drugiej instancji nie ograniczają niezgodnie z prawem dostępu do SN³².

Nowelizacja z 4.07.2019 r. uchyliła art. 394¹ § 2 k.p.c., a w zamian w art. 394² § 1 k.p.c. wprowadziła zażalenie poziome jedynie na postanowienia sądu drugiej instancji w przedmiocie odrzucenia apelacji – za to we wszystkich sprawach, a nie tylko w tych, w których przysługuje skarga kasacyjna. Rozwiązanie to spotkało się ze zdecydowaną krytyką. Zwracano uwagę, że także na inne postanowienia sądu drugiej instancji kończące postępowanie w sprawie powinno przysługiwać zażalenie³³.

Pod wpływem tej krytyki ustawodawca stopniowo poszerzał katalog postanowień sądu drugiej instancji kończących postępowanie w sprawie zaskarżalnych zażaleniem poziomym. Nowelizacja z 9.03.2023 r. uzupełniła hipotezę art. 394² § 1 k.p.c., który obecnie przewiduje zażalenie poziome nie tylko na postanowienie sądu drugiej instancji o odrzuceniu apelacji, ale także na postanowienie tego sądu o odrzuceniu skargi o wznowienie postępowania i postanowienie o umorzeniu postępowania wywołanego wniesieniem apelacji.

Z kolei nowelizacja z 7.07.2023 r. dodała art. 394² § 1¹ pkt 5¹ k.p.c. – przewidujący, że przysługuje zażalenie poziome na postanowienie sądu drugiej instancji o odmowie uzasadnienia orzeczenia oraz jego doręczenia.

W dalszym ciągu jednak część postanowień sądu drugiej instancji kończących postępowanie w sprawie jest niezaskarżalna – np. w przedmiocie odrzucenia zażalenia na odrzucenie skargi kasacyjnej³⁴.

XI.

Nowelizacja z 4.07.2019 r. nadała zażaleniom na postanowienie sądu pierwszej instancji³⁵ w postępowaniu egzekucyjnym charakter poziomy. Jednakże nowelizacja z 9.03.2023 r. wprowadziła w art. 767⁴ § 1² k.p.c. wyjątki – wymieniając sprawy, w których zażalenia w postępowaniu rozpoznaje sąd drugiej instancji. Por. także art. 767⁴ § 1² k.p.c., zgodnie z którym sąd pierwszej instancji może w konkretnej sprawie, w której zażalenie ma charakter poziomy, przekazać to zażalenie do rozpoznania

32 Szerzej P. Grzegorzcyk, *W kwestii zażalenia do Sądu Najwyższego w postępowaniu cywilnym – wczoraj i dziś* (w: *Symbolae Andreae Marciniak dedicatae. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Andrzejowi Marciniakowi*, red. J. Jagieła, R. Kulski, Warszawa 2022, s. 291).

33 Por. jednak także art. 394¹ § 1 k.p.c., w którym pozostawiono zażalenie do Sądu Najwyższego na postanowienie sądu drugiej instancji odrzucające skargę kasacyjną, a także na postanowienie (zarówno sądu drugiej, jak i pierwszej instancji) odrzucające skargę o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia. Odrębną kwestię stanowi regulacja art. 398¹ § 1 k.p.c., w myśl której skarga kasacyjna przysługuje nie tylko od wydanego przez sąd drugiej instancji prawomocnego wyroku, ale także postanowienia w przedmiocie odrzucenia pozwu albo umorzenia postępowania kończących postępowanie w sprawie.

34 Szerzej M. Dziurda, *Kodeks postępowania cywilnego. Praktyczny komentarz do nowelizacji z 2023 roku*, Warszawa 2023, tezy 7–9 do art. 394².

35 W ramach nowelizacji z 4.07.2019 r. wprowadzono zasadę, że w postępowaniu egzekucyjnym właściwy rzeczowo jest zawsze sąd rejonowy.

sądowi drugiej instancji, jeżeli przemawia za tym waga zaskarżonego orzeczenia lub jego precedensowy charakter.

Nie jest jasne, dlaczego nowelizacja z 9.03.2023 r. wprowadziła w art. 767⁴ § 1¹ k.p.c. zastrzeżenie, że zażalenie w postępowaniu egzekucyjnym rozpoznaje sąd, który wydał zaskarżone postanowienie, w składzie trzech sędziów, „orzekając jako sąd drugiej instancji”. Być może chodziło o to, żeby wyłączyć w postępowaniu egzekucyjnym zażalenie na postanowienie o odrzuceniu zażalenia, bowiem nie przewiduje go art. 394² § 11 k.p.c., zawierający katalog zażaleń na postanowienia sądu drugiej instancji³⁶. Zauważyć należy, że analogicznego uregulowania nie zawarto w art. 394^{1a} k.p.c. – tamten przepis nie przewiduje, że rozpoznając przewidziane w nim zażalenia poziomie, sąd pierwszej instancji „orzeka jako sąd drugiej instancji”³⁷.

Dokonana zmiana art. 767⁴ § 1¹ k.p.c. uwidacznia wadliwą konstrukcję art. 394^{1a} § 1 pkt 12 k.p.c., w myśl którego przysługuje zażalenie poziome na postanowienie sądu pierwszej instancji o odrzuceniu zażalenia. Inaczej jednak niż w art. 394² § 1¹ k.p.c. nie wyłączono zażaleń na postanowienia wydane w wyniku rozpoznania zażalenia. Literalnie zatem, jeśli sąd pierwszej instancji odrzuci zażalenie na postanowienie w przedmiocie odrzucenia zażalenia, w myśl art. 394^{1a} § 1 pkt 12 k.p.c. przysługuje na to kolejne zażalenie – i tak w nieskończoność. Remedium można poszukiwać w art. 394 § 2 pkt 2 k.p.c., w którym zażalenie na postanowienie wydane w wyniku czynności wywołanych wniesieniem przez tę samą stronę wcześniejszego zażalenia jest niedopuszczalne i można je pozostawić w aktach bez żadnych dalszych czynności.

XII.

Jedną z najważniejszych zmian wprowadzonych przez nowelizację z 4.07.2019 r. było wyłączenie możliwości wnoszenia apelacji i zażalenia wprost (bez wniosku o uzasadnienie³⁸). Obecnie warunkiem dopuszczalności tych środków odwoławczych jest złożenie wniosku o uzasadnienie (w odniesieniu do zażalenia art. 394 § 2 zd. pierwsze k.p.c. przewiduje, że termin do wniesienia zażalenia wynosi tydzień od dnia doręczenia postanowienia z uzasadnieniem). Autorzy nowelizacji z 4.07.2019 r. nie ukrywali, że wyłączenie możliwości wnoszenia apelacji i zażalenia bez uprzedniego wniosku o uzasadnienie wynikało z obawy, że mogłoby to służyć unikaniu ponoszenia opłaty od wniosku o uzasadnienie przewidzianej we wprowadzonym wówczas art. 25b u.k.s.c.

36 Uregulowanie art. 394^{1a} k.p.c. ma w postępowaniu egzekucyjnym odpowiednie zastosowanie na podstawie art. 13 § 2 k.p.c.

37 Por. także art. 398²³ § 3 k.p.c., w myśl którego rozpoznając określone skargi na orzeczenie referendarza sądowego, sąd działa jako sąd drugiej instancji.

38 Czyli wniosku o sporządzenie uzasadnienia i doręczenie odpisu orzeczenia z uzasadnieniem.

Początkowo opłata ta była jednolita i wynosiła 100 zł. Nowelizacja z 7.07.2023 r. dokonała jednak istotnej zmiany. Z art. 25b ust. 1 u.k.s.c. wynika obecnie, że opłata w wysokości 100 zł pobierana jest jedynie od wniosków o uzasadnienie orzeczeń merytorycznych – wyroków w procesie oraz postanowień co do istoty sprawy w postępowaniu nieprocesowym. Natomiast od wniosku o uzasadnienie postanowienia formalnego (niemerytorycznego) oraz zarządzenia pobierana jest opłata w wysokości 30 zł.

Od początku przewidziano jednak istotny wyjątek od zasady, że warunkiem dopuszczalności zażalenia jest wniosek o uzasadnienie skarżonego postanowienia (zarządzenia). Z art. 357 § 6 k.p.c. wynika, że wydając postanowienie podlegające zażaleniu, sąd może, według swej oceny opartej na rozważeniu wszystkich okoliczności sprawy, postanowić o odstąpieniu od jego uzasadnienia, jeżeli w całości uwzględni zawarty w piśmie procesowym wniosek strony i podziela argumenty strony przytoczone na jego poparcie. W postanowieniu należy powołać to pismo³⁹. Ma to istotne skutki – jeżeli przy wydawaniu postanowienia sąd zastosuje art. 357 § 6 k.p.c., uzasadnienie nigdy nie powstanie, w związku z tym bezprzedmiotowe byłoby składanie wniosku o jego sporządzenie. W konsekwencji art. 394 § 2 zd. 2 stanowi, że jeżeli przy wydaniu postanowienia sąd odstąpił od jego uzasadnienia, termin liczy się od dnia ogłoszenia postanowienia, a jeżeli podlegało ono doręczeniu – od dnia jego doręczenia.

Odrębną kwestię stanowi to, że – mimo złożenia wniosku – uzasadnienie może nie zostać sporządzone. Zgodnie z art. 331 § 4 k.p.c. (mającym w myśl art. 397 § 3 k.p.c. odpowiednie zastosowanie w postępowaniu zażaleniowym), jeżeli sporządzenie uzasadnienia okaże się niemożliwe, prezes sądu zawiadamia o tym stronę. W takim przypadku termin do wniesienia środka zaskarżenia biegnie od dnia doręczenia tego zawiadomienia, o czym należy pouczyć stronę.

W uchwale Sądu Najwyższego z 20.12.2023 r.⁴⁰ wyjaśniono, że w przypadku zawiadomienia strony lub jej pełnomocnika o niemożliwości sporządzenia uzasadnienia postanowienia podlegającego zaskarżeniu, wniesienie zażalenia od tego postanowienia nie jest uwarunkowane skutecznym złożeniem wniosku o sporządzenie uzasadnienia i doręczenie postanowienia wraz z uzasadnieniem.

XIII.

W ramach nowelizacji z 4.07.2019 r. w zasadniczy sposób zmieniono art. 357 k.p.c., regulujący kwestie uzasadniania postanowień. Dodano m.in.

³⁹ Jeżeli pismo to zostanie doręczone później niż postanowienie, termin do złożenia zażalenia biegnie od dnia doręczenia tego pisma. Może się to zdarzyć w przypadku bezpośrednich doręczeń (art. 132 k.p.c.), jeśli odpis pisma dla pełnomocnika strony przeciwnej zostanie mu doręczony wyraźnie później niż egzemplarz dla sądu.

⁴⁰ III CZP 41/23, LEX nr 3647087.

art. 357 § 5 k.p.c., w myśl którego wydając postanowienie, nawet niepodlegające zażaleniu, sąd może przy nim zwięźle wskazać zasadnicze powody rozstrzygnięcia, jeżeli mając na względzie okoliczności sprawy, uzna, że pozwoli to na usprawnienie postępowania.

Budzi wątpliwości, czy wprowadzenie tego przepisu było potrzebne. Już w poprzednim stanie prawnym nie budziło wątpliwości, że sąd może podać motywy postanowienia niezaskarżalnego. Jest to praktyka jak najbardziej pożądana z punktu widzenia społecznego odbioru wymiaru sprawiedliwości.

Wprowadzenie możliwości wskazywania zasadniczych powodów rozstrzygnięcia w odniesieniu do postanowień zaskarżalnych spowodowało jednak istotne trudności praktyczne spowodowane tym, że nie jest czasem łatwo odróżnić zasadnicze motywy rozstrzygnięcia od uzasadnienia. Zwłaszcza w przypadku zarządzenia o zwrocie pozwu (do którego art. 357 § 5 k.p.c. ma odpowiednie zastosowanie zgodnie z art. 362 k.p.c.) ewentualne zasadnicze powody rozstrzygnięcia są z reguły treściowo tożsame z późniejszym uzasadnieniem.

Powodowało to, że strony po otrzymaniu postanowienia albo zarządzenia z zasadniczymi powodami rozstrzygnięcia od razu wносиły zażalenie – nie poprzedzając go wnioskiem o uzasadnienie. Jak jednak wyjaśnił Sąd Najwyższy w uchwale z 2.07.2021 r.⁴¹, termin do wniesienia zażalenia na zarządzenie o zwrocie pozwu, w którym wskazano zasadnicze powody rozstrzygnięcia, biegnie od dnia doręczenia uzasadnienia zgłoszonego na żądanie strony w terminie tygodnia od dnia doręczenia zarządzenia. Oznacza to, że podlega odrzuceniu zażalenie wniesione od razu na postanowienie (zarządzenie) doręczone z zasadniczymi powodami rozstrzygnięcia.

Żeby złagodzić te trudności, w ramach nowelizacji z 9.03.2013 r. dodano w art. 357 § 5 k.p.c. zd. drugie, z którego wynika, że wskazanie zasadniczych powodów rozstrzygnięcia następuje w sposób odróżniający je od uzasadnienia postanowienia. Jak nietrudno zauważyć, przepis ten nie daje żadnych konkretnych wskazówek, jaką formę powinny mieć zasadnicze powody rozstrzygnięcia.

Trudności praktyczne pogłębia uchwała Sądu Najwyższego z 6.10.2022 r.⁴², w której przyjęto, że postanowienie wydane na posiedzeniu niejawnym jest orzeczeniem nieistniejącym w sytuacji, gdy podpis został złożony wyłącznie pod całym dokumentem obejmującym sentencję i zasadnicze powody rozstrzygnięcia (art. 357 § 5 k.p.c.). Stanowisko to jest bardzo kontrowersyjne. Wydaje się, że w orzecznictwie bezrefleksyjnie rozszerza się zakres zastosowania reguły, że konieczne są dwa odrębne podpisy pod orzeczeniem – odrębnie pod sentencją, a odrębnie pod uzasadnieniem. Trafność tego stanowiska nie budzi wątpliwości w odniesieniu do wyroków. Można

41 III CZP 38/20, OSNC 2021/12, poz. 80. Szerzej M. Dziurda, *Termin do wniesienia zażalenia w razie zwięzłego wskazania zasadniczych powodów rozstrzygnięcia (art. 357 § 5 KPC)*, MoP 2021/23, s. 1274.

42 III CZP 112/22, OSNC 2023/4, poz. 35.

się zastanawiać, czy trafnie w judykaturze rozciągnięto je na postanowienia formalne. Budzi sprzeciw rozciąganie go na zasadnicze powody rozstrzygnięcia, które uzasadnieniem nie są.

Kwestia ta ma zaś bardzo istotne reperkusje praktyczne, nie wiadomo zatem, jak strona i jej pełnomocnik mają się zachować, jeżeli w sprawie zostanie wydane orzeczenie nieistniejące – to znaczy podpisane tylko raz, a nie dwa razy. W postanowieniu Sądu Najwyższego z 3.10.2023 r.⁴³ odmówiono odpowiedzi na pytanie prawne:

Czy zażalenie na postanowienie, które nie zostało podpisane:

- podlega odrzuceniu jako wniesione co do orzeczenia nieistniejącego czy
- skutkuje uchYLENIEM orzeczenia i przekazaniem sprawy do ponownego rozpoznania, gdyż brak podpisu stanowi istotną wadę zaskarżonej czynności, która zgodnie z art. 324 § 3 k.p.c. powinna być sygnowana podpisem?

W uzasadnieniu stwierdzono, że sąd drugiej instancji uzyskał już wiążącą go odpowiedź na pytanie o skutki niepodpisania sentencji postanowienia w uchwale z 6.10.2022 r. (III CZP 112/22), w której Sąd Najwyższy stwierdził, że postanowienie wydane na posiedzeniu niejawnym jest orzeczeniem nieistniejącym w sytuacji, gdy podpis został złożony wyłącznie pod całym dokumentem obejmującym sentencję i zasadnicze powody rozstrzygnięcia (art. 357 § 5 k.p.c.).

Nadal nie jest jednak oczywiste, kto jest uprawniony do oceny, czy postanowienie jest nieistniejące, i w jaki sposób powinien dać temu wyraz.

Za trafną uznać należy uchwałę Sądu Najwyższego z 12.10.2023 r.⁴⁴, w której przyjęto, że postanowienie wydane w postępowaniu restrukturyzacyjnym na posiedzeniu niejawnym i uzasadnione z urzędu, utrwalone wraz z uzasadnieniem w chwili wydania wyłącznie w systemie teleinformatycznym obsługującym postępowanie sądowe z wykorzystaniem wzorców udostępnionych w tym systemie i opatrzone kwalifikowanym podpisem elektronicznym, jest orzeczeniem istniejącym. Por. także idącą w tym samym kierunku uchwałę Sądu Najwyższego z 12.10.2023 r.⁴⁵, dotyczącą zarządzenia w postępowaniu restrukturyzacyjnym.

43 III CZP 13/23, LEX nr 3611633.

44 III CZP 17/23, LEX nr 3613267.

45 III CZP 25/23, LEX nr 3613266.

XIV.

Na skutek nowelizacji z 4.07.2019 r. całkowitej zmianie uległy zasady uzasadniania zaskarżalnych postanowień wydanych na posiedzeniu niejawnym⁴⁶. Przed 7.11.2019 r. były one doręczane z urzędu z uzasadnieniem, co od razu otwierało tygodniowy termin do wniesienia zażalenia.

Autorzy projektu nowelizacji z 4.07.2019 r. doszli jednak do wniosku, że zachowanie dotychczasowej regulacji obniży wpływy z przewidzianych w art. 25b u.k.s.c. opłat od wniosku o uzasadnienie postanowienia (zarządzenia)⁴⁷. Żeby temu zapobiec, zasadę wynikającą z art. 357 § 2 k.p.c. odwrócili o sto osiemdziesiąt stopni. Z przepisu tego wynika, że co do zasady obecnie sąd doręcza jedynie sentencje postanowienia wydanego na posiedzeniu niejawnym. Jak zaś stanowi art. 357 § 2¹ k.p.c., postanowienie wydane na posiedzeniu niejawnym sąd uzasadnia tylko wtedy, gdy podlega ono zaskarżeniu, i tylko na żądanie strony zgłoszone w terminie tygodnia od dnia doręczenia postanowienia. Postanowienie z uzasadnieniem doręcza się tylko tej stronie, która zażądała sporządzenia uzasadnienia i doręczenia postanowienia z uzasadnieniem.

Na gruncie tego przepisu Sąd Najwyższy w uchwale z 20.08.2021 r.⁴⁸ zajął rygorystyczne stanowisko, że zażalenie wniesione w terminie tygodniowym od dnia doręczenia odpisu postanowienia z uzasadnieniem, mimo niezgłoszenia wniosku, o którym mowa w art. 357 § 2¹ k.p.c., podlega odrzuceniu jako niedopuszczalne⁴⁹. Innymi słowy, nawet pomyłka sądu – który doręczył zaskarżalne postanowienie wydane na posiedzeniu niejawnym od razu z uzasadnieniem – nie zwalnia strony z obowiązku złożenia (i opłacenia zgodnie z art. 25b u.k.s.c.) odpisu tego postanowienia z uzasadnieniem.

Koncepcja doręczania zaskarżalnych postanowień wydanych na posiedzeniu niejawnym na raty nie była należycie przemyślana. Nawet sędziowie nie uznawali jej za ułatwienie. Uzasadnienia postanowień formalnych są z reguły krótkie i nie nastroczają wiele pracy. Więcej trudności nastrocza obecna regulacja, w myśl której uzasadnienie

46 Co do zasady nie zmieniły się regulacje dotyczące uzasadniania zaskarżalnych postanowień wydanych na posiedzeniu jawnym. Zgodnie z art. 357 § 1 k.p.c. postanowienia ogłoszone na posiedzeniu jawnym sąd uzasadnia tylko wtedy, gdy podlegają one zaskarżeniu, i tylko na żądanie strony zgłoszone w terminie tygodniowym od dnia ogłoszenia postanowienia. Postanowienia te doręcza się tylko tej stronie, która zażądała sporządzenia uzasadnienia i doręczenia postanowienia z uzasadnieniem. Szczególną regulację zawarto w art. 205⁵ § 2¹ k.p.c., w myśl którego – chociaż posiedzenie przygotowawcze odbywa się według przepisów o posiedzeniu niejawnym (art. 205⁵ § 2 k.p.c.) – jeżeli przepis szczególny nie stanowi inaczej, postanowienia wydane w toku posiedzenia przygotowawczego ogłasza się w obecności stron i nie podlegają one doręczeniu. Protokół posiedzenia przygotowawczego zawiera wymienienie wydanych postanowień i stwierdzenie, czy zostały ogłoszone. Przepis ten wywołuje poważne wątpliwości interpretacyjne – por. M. Dziurda (w): *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. P. Rylski, Legalis 2023, nb. 19–30.

47 Początkowo opłata od wniosku o uzasadnienie postanowienia (zarządzenia) wynosiła 100 zł, ale od 1.07.2023 r. została obniżona do 30 zł.

48 III CZP 59/20, OSNC 2022/2, poz. 13.

49 Odrębną kwestię stanowi, że – jak przyjęto w uchwale Sądu Najwyższego z 26.10.2021 r. (III CZP 55/20), OSNC 2022/3, poz. 23 – nie podlega odrzuceniu zażalenie wniesione przez uczestnika postępowania przed doręczeniem mu odpisu postanowienia z uzasadnieniem, o którego sporządzenie ten uczestnik wnosił. Sąd Najwyższy potwierdził, że wniosek o uzasadnienie stanowi warunek dopuszczalności zażalenia, jeżeli jednak zostanie już złożone (i opłacone zgodnie z art. 25b u.k.s.c.), można wnieść zażalenie, nie czekając na doręczenie uzasadnienia.

postanowienia trzeba sporządzać po kilku tygodniach od wydania (bo wtedy z reguły wpływa wniosek), a w rezultacie sędzia musi sobie przypominać, dlaczego jakiś czas wcześniej wydał postanowienia określonej treści.

Ustawodawca zaczął zatem wprowadzać wyjątki od zasady, że warunkiem dopuszczalności zażalenia na postanowienie (zarządzenie) wydane na posiedzeniu niejawnym jest wniosek o doręczenie uzasadnienia. Już w okresie *vacatio legis* nowelizacji z 4.07.2019 r. wyłączono stosowanie tej reguły w postępowaniu upadłościowym i restrukturyzacyjnym⁵⁰.

Następnie Sąd Najwyższy w uchwale z 13.04.2022 r.⁵¹ przyjął, że złożenie wniosku o sporządzenie uzasadnienia i doręczenie postanowienia z uzasadnieniem nie stanowi przesłanki dopuszczalności zażalenia na postanowienie w postępowaniu egzekucyjnym (art. 766¹ § 1 k.p.c.). W uzasadnieniu stwierdził, że bezcelowe jest obciążanie sądu i uczestników postępowania egzekucyjnego czynnościami zbędnymi z perspektywy funkcji tego postępowania. Taki efekt powodowałoby uznanie, że sąd mimo sporządzenia uzasadnienia z urzędu doręcza stronie tylko postanowienie, a strona po jego doręczeniu może dopiero złożyć wniosek o doręczenie postanowienia wraz z uzasadnieniem. Jak uznał Sąd Najwyższy, przeciwwskazania dla przyjętej wykładni nie stanowią także kwestie fiskalne, związane z nałożeniem na strony obowiązku uiszczenia opłaty sądowej od wniosku o doręczenie orzeczenia z uzasadnieniem zgłoszonego w terminie tygodnia od dnia ogłoszenia albo doręczenia tego orzeczenia (art. 25b ust. 1 u.k.s.c.). Deklarowanym celem wprowadzenia tej opłaty było bowiem zwiększenie sprawności postępowania i odciążenie sędziów od obowiązku sporządzania uzasadnień w tych wszystkich przypadkach, w których strona nie zamierza wnieść środka zaskarżenia. Cel ten nie może być jednak zrealizowany, skoro sąd ma obowiązek sporządzić uzasadnienie z urzędu, niezależnie od tego, czy strona zdecyduje się na wywiedzenie środka zaskarżenia⁵².

W ramach nowelizacji z 9.03.2023 r. ustawodawca po raz kolejny zmodyfikował przepisy o uzasadnianiu postanowień wydanych na posiedzeniu niejawnym. W nowym art. 357 § 2² k.p.c. w sposób generalny przewidziano, że ilekroć przepis szczególny nakazuje sądowi uzasadnić z urzędu postanowienie wydane na posiedzeniu niejawnym, postanowienie to doręcza się z urzędu z uzasadnieniem (co od razu otwiera tygodniowy termin do zażalenia). Za superfluum należy zatem uznać znowelizowany art. 766¹ § 1 k.p.c., stanowiący, że w postępowaniu egzekucyjnym postanowienie wydane na

50 Por. art. 197 ustawy z 15.05.2015 r. – Prawo restrukturyzacyjne (Dz.U. z 2022 r. poz. 2309 ze zm.), w myśl którego w postępowaniu restrukturyzacyjnym orzeczenia zapadają w formie postanowień. Postanowienie wydane na posiedzeniu niejawnym uzasadnia się z urzędu, gdy przysługuje na nie środek zaskarżenia. Postanowienia te doręcza się wraz z uzasadnieniem. To samo dotyczy zarządzeń.

51 III CZP 85/22, OSNC 2022/11, poz. 108.

52 M. Dziurda, *Zaskarżanie postanowień w postępowaniu egzekucyjnym*, „Monitor Prawniczy” 2022/19, s. 1023.

posiedzeniu niejawnym sąd z urzędu uzasadnia i doręcza wraz z uzasadnieniem, gdy stronie przysługuje środek zaskarżenia, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej.

Bardziej kontrowersyjne jest dodanie art. 357 § 2³ k.p.c., w myśl którego podlegające zaskarżeniu postanowienie wydane na posiedzeniu niejawnym sąd może z urzędu uzasadnić, jeżeli pozwoli to na usprawnienie postępowania lub jeżeli postanowienie dotyczy przyznania zwrotu kosztów osobie niebędącej stroną. W takim przypadku postanowienie z uzasadnieniem doręcza się wszystkim stronom lub osobom, których to postanowienie dotyczy. Przepis pozostawia sędziemu zbyt dużą arbitralność i w rezultacie takie same postanowienia wydawane na posiedzeniu niejawnym (np. o zawieszeniu postępowania albo w przedmiocie zabezpieczenia) będą w niektórych sprawach uzasadniane z urzędu (a zatem ich doręczenie od razu otworzy termin do zażalenia), a w innych sprawach sąd nadal będzie doręczał jedynie sentencje, zatem skuteczne zaskarżenie wciąż będzie wymagać złożenia i opłacenia wniosku o uzasadnienie. Nowa regulacja obniża zatem przewidywalność postępowania cywilnego.

Na szczęście wprowadzono ratunkową regulację art. 357 § 2⁴ k.p.c., stosownie do którego doręczenie przez sąd z urzędu postanowienia z uzasadnieniem wydanego na posiedzeniu niejawnym zwalnia stronę od obowiązku zgłoszenia wniosku o doręczenie postanowienia z uzasadnieniem. Zwiększa to w jakimś stopniu pewność prawa, najlepszym rozwiązaniem byłby jednak powrót do przepisów o uzasadnieniu postanowień na posiedzeniu niejawnym obowiązujących przed 7.11.2019 r.

XV.

Jedną z najważniejszych zmian dokonanych przez nowelizację z 4.07.2019 r. było wprowadzenie zasady, że badania wymagań formalnych zażalenia (podobnie zresztą jak apelacji) dokonuje jedynie sąd *ad quem*, czyli właściwy do rozpoznania środka zaskarżenia (sąd drugiej instancji, a w przypadku zażalenia poziomego – inny skład sądu, który wydał zaskarżone orzeczenia). Sądowi *a quo* pozostawiono zatem rolę skrzynki pocztowej, przekazującej akta sądowi *ad quem*.

W przypadku zażeń rozwiązanie to okazało się dysfunkcjonalne i nowelizacja z 9.03.2023 r. dokonała podziału kompetencji w zakresie badania wymagań zażalenia pomiędzy sąd *a quo* i sąd *ad quem*.

Gdy chodzi o zażalenie dewolutywne⁵³, z art. 395 § 1 k.p.c. wynika, że w przypadku wniesienia zażalenia sąd pierwszej instancji niezwłocznie przedstawia je wraz z aktami sądowi właściwemu do jego rozpoznania, chyba że zażalenie jest spóźnione

53 Jak wynika z art. 394¹ § 3 k.p.c., do zażeń do Sądu Najwyższego ma odpowiednie zastosowanie art. 398⁶ § 3 k.p.c., przewidujący, że Sąd Najwyższy odrzuca zażalenie, które podlegało odrzuceniu przez sąd drugiej instancji, albo zwraca je temu sądowi w celu usunięcia dostrzeżonych braków. Pozwala to przyjąć, że do zażeń do Sądu Najwyższego ma także zastosowanie art. 398⁶ § 2 k.p.c., w myśl którego sąd *a quo* odrzuca zażalenie wniesione po upływie terminu, zażalenia niespełniające wymagań formalnych oraz zażalenie, którego braków nie usunięto w terminie lub z innych przyczyn jest niedopuszczalne.

lub „z mocy prawa niedopuszczalne”. W takim przypadku sąd, który wydał zaskarżone postanowienie, odrzuca zażalenie w składzie jednego sędziego. Z kolei art. 397 § 1¹ k.p.c. stanowi, że sąd drugiej instancji odrzuca zażalenie, jeżeli podlegało ono odrzuceniu przez sąd pierwszej instancji, jak również zażalenie, którego braków strona nie usunęła w wyznaczonym terminie.

Z przepisów nie wynika zatem, który sąd odrzuca zażalenie niedopuszczalne z innych przyczyn – na przykład z powodu braku pokrzywdzenia skarżącego (*gravaminis* – por. uchwałę 7 sędziów Sądu Najwyższego – zasadę prawną z 15.05.2014 r.⁵⁴).

Inaczej uregulowano tę kwestię w przypadku zażeń poziomych (zarówno na postanowienia sądu pierwszej, jak i drugiej instancji). Z art. 394^{1a} § 1¹ oraz art. 394² § 1² k.p.c. wynika, że to sąd *a quo* (skład sądu, który wydał zaskarżone postanowienie) odrzuca w składzie jednego sędziego zażalenie spóźnione, nieopłacone lub z „innych przyczyn niedopuszczalne”, jak również zażalenie, którego braków strona nie usunęła w wyznaczonym terminie.

Rzecz jasna, jeśli sąd *a quo* (skład, który wydał zaskarżone postanowienie) nie dostrzeże przyczyn odrzucenia zażalenia, może to uczynić sąd *ad quem* (skład wylosowany do rozpoznania zażalenia). Podstawy ku temu można upatrywać w odpowiednim stosowaniu do zażeń poziomych (na podstawie art. 394^{1a} § 2 oraz art. 394² § 2 k.p.c.) art. 397 § 1¹ k.p.c.

Nasuwa się zatem pytanie, w jakim składzie powinno zostać odrzucone zażalenie, jeżeli dochodzi do tego już po wylosowaniu składu do jego rozpoznania. Względy pragmatyczne przemawiają, że może to nastąpić w składzie właściwym do jego rozpoznania, czyli – przypadku zażeń poziomych przewidzianych w art. 394^{1a} § 1² oraz art. 394² § 1³ k.p.c. – w składzie trzech sędziów (por. art. 394^{1a} oraz art. 394² k.p.c.)⁵⁵.

XVI.

Powyższe przykłady ukazują, że obecne przepisy o zażaleniu wywołują nadmierne trudności interpretacyjne. Uzasadnia to postulat, żeby co do zasady powrócić do regulacji dotyczących zażalenia w kształcie, w jakim obowiązywały przed 7.11.2019 r.

54 III CZP 88/13, OSNC 2014/11, poz. 108.

55 Szerzej na ten temat, z uwzględnieniem koncepcji składów przemiannych, M. Dziurda, *Kodeks postępowania cywilnego. Praktyczny komentarz do nowelizacji z 2023 roku*, Warszawa 2023, tezy 5–7 do art. 397.

Marcin Dziurda

Autor jest profesorem w Katedrze Postępowania Cywilnego Uniwersytetu Warszawskiego;

The author is a professor at the Department of Civil Procedure, Faculty of Law and Administration, University of Warsaw.

ORCID: 0000-0003-2896-818X.

ABSTRACT

Keywords: *interlocutory appeal, appeal against a judicial officer's ruling, request for statement of reasons, composition of the court panel*

Interlocutory appeal, or, there and back again

Following the amendments made between 2019 and 2023, interlocutory appeal, which used to be one of the simplest means of challenge, has become one of the most complex ones. Even the very catalogue of rulings subject to interlocutory appeal gives rise to concerns. The provisions concerning the impact of requests for the statements of reasons on the possibility of interlocutory appeals against rulings are unclear. As for the provisions that were amended in 2023, the regulations concerning the composition of the court panel in proceedings relating to interlocutory appeals cause particular difficulties. All of the above should speak in favour of the view that the regulations concerning interlocutory appeals that had been in effect before 7 November 2019 should be restored.

Bibliografia

- Dziurda Marcin**, *Charakter zażalenia na postanowienie sądu I instancji po nowelizacji KPC*, „Monitor Prawniczy” 2021/11
- Dziurda Marcin**, *Kodeks postępowania cywilnego. Praktyczny komentarz do nowelizacji z 2023 roku*, Warszawa 2023
- Dziurda Marcin**, *Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego z 4.7.2019 r. w orzecznictwie Sądu Najwyższego*, „Monitor Prawniczy” 2021/17
- Dziurda Marcin**, *Termin do wniesienia zażalenia w razie zwięzłego wskazania zasadniczych powodów rozstrzygnięcia (art. 357 § 5 KPC)*, „Monitor Prawniczy” 2021/23
- Dziurda Marcin**, *Zaskarżanie postanowień w postępowaniu egzekucyjnym*, „Monitor Prawniczy” 2022/19
- Dziurda Marcin**, *Zażalenie na zwrot kosztów postępowania apelacyjnego w razie wniesienia skargi kasacyjnej przez stronę przeciwną*, „Monitor Prawniczy” 2022/7

Grzegorzcyk Paweł, *W kwestii zażalenia do Sądu Najwyższego w postępowaniu cywilnym – wczoraj i dziś (w:) Symbolae Andreae Marciniak dedicatae. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Andrzejowi Marciniakowi*, red. J. Jagieła, R. Kulski, Warszawa 2022

Grzegorzcyk Paweł, *Zażalenie w postępowaniu cywilnym w świetle ustawy nowelizującej z 9.03.2023 r., „Polski Proces Cywilny” 2023/3 Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, t. 2, Artykuły 367–505(39)*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021

Weitz Karol, *Nadużycie „prawa” procesowego cywilnego, „Polski Proces Cywilny” 2020/1*